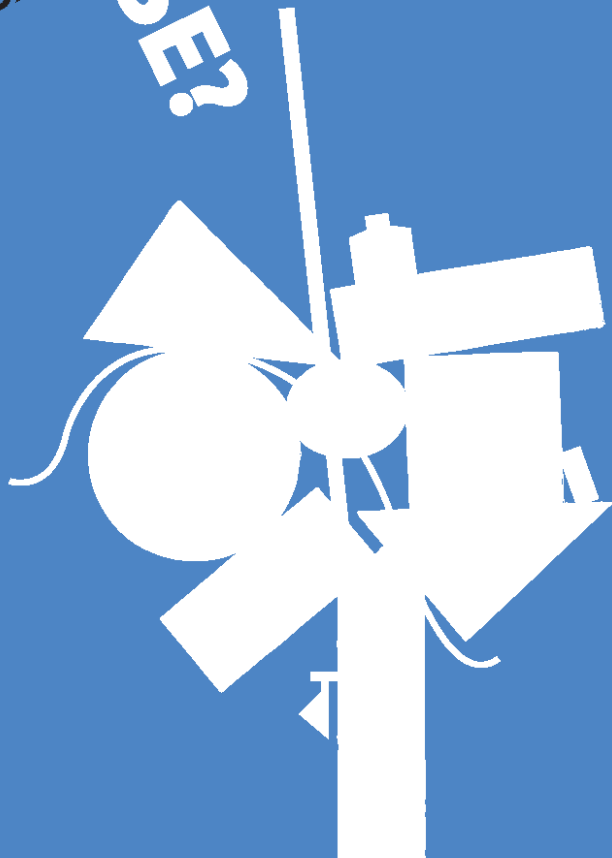

IDEJA
INKLUZIJE
V ŠOLSКИH
SISTEMIH

ŠOLAZNANSEI?

IRENA LESAR

Irena Lesar

ŠOLA ZA VSE?
IDEJA INKLUZIJE V ŠOLSKIH SISTEMIH

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

Irena Lesar

ŠOLA ZA VSE?

IDEJA INKLUZIJE V ŠOLSKIH SISTEMIH

Ljubljana, 2013

ŠOLA ZA VSE?
IDEJA INKLUZIJE V ŠOLSKIH SISTEMIH

Avtorica Irena Lesar
Recenzenta Mojca Peček Čuk in Robi Kroflič
Lektorica Metka Čuk
Izdala in založila Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani
Za založnika Janez Krek, dekan
Oblikovanje in prelom Igor Cerar
Oblikovanje naslovnice Eva Ferik
Dosegljivo na <http://www.biblos.si/lib/book/9789612531225>
Leto izzida 2013

©2009, 2013 avtorica

Izdajo knjige je finančno podprla Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

373.3:376(0.034.2)

LESAR, Irena

Šola za vse? [Elektronski vir] : ideja inkluzije v šolskih sistemih / Irena Lesar. - El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoška fakulteta, 2013

Način dostopa (URL): <http://www.biblos.si/lib/book/9789612531225>

ISBN 978-961-253-122-5 (pdf)

267988992

KAZALO VSEBINE

I. UVODNO RAZMIŠLJANJE	1
1 Razlogi za vpeljevanje ideje inkluzije v slovenski šolski sistem	9
2 Zadrege pri uporabi (bolj) primernih pojmov	22
II. NEKATERI ODZIVI	
NA POGOSTO IZKLUČENE UČENCE	33
1 Segregacija oz. ločeni sistem šolanja	36
1.1 Argumenti proti segregaciji	42
2 Multikulturalizem in interkulturalizem kot odziva na prisotnost manjšinskih (etničnih) skupin v vzgojno-izobraževalnih institucijah	53
2.1 Osnovne smeri multikulturalizma	54
2.2 Modeli multikulture in interkulture vzgoje in izobraževanja	57
3 Normalizacija, integracija in 'mainstreaming' – ali so to možnosti za preseganje nesprejemljivih učinkov segregiranega šolanja?	63
3.1 Princip normalizacije	64
3.2 Integracija in 'mainstreaming'	70
4 Strnjene ugotovitve predstavljenih odzivov na pogosto izključene učence	77
III. IDEJA INKLUZIJE NA PODROČJU ŠOLANJA	81
1 Mednarodni kontekst razvoja ideje inkluzije	82
1.1 Vpliv nekaterih zgodovinskih dogodkov in razprav na razvoj ideje inkluzije	82
1.1.1 Raziskave o učinkih vključevanja hendikepiranih učencev v redne šole	85
1.2 Ključni mednarodni dokumenti za področje osnovnega šolanja	90
1.2.1 Konvencija o otrokovih pravicah	91

1.2.2 Salamanska izjava	93
1.2.3 Premagovanje izključenosti z inkluzivnimi ukrepi v vzgoji in izobraževanju	96
2 Opredeljevanje inkluzije na področju vzgoje in izobraževanja	101
2.1 Definicije inkluzije oz. koncepti inkluzivnega šolanja	102
2.2 Argumenti za inkluzivno šolanje	112
3 Načini implementacije inkluzivnega šolanja	115
3.1 Širša družba in vzgojno-izobraževalni sistem	116
3.2 Raven posameznih šol	117
3.2.1 Kazalniki za razvijanje inkluzivno naravnane šole	123
3.3 Dogajanje v razredih	128
4 Kritike inkluzivnega šolanja	130
4.1 Paradigmatske spremembe in nesoglasja	135
4.2 Na kaj vse bi morali biti pozorni, če bi želeli dosegati inkluzivno naravnost naših osnovnih šol?	138

IV. PRIMERJALNA ŠTUDIJA RAZVOJA INKLUZIVNIH ŠOL V RAZLIČNIH DRŽAVAH

1 Pojmovanje integracije in inkluzije na Norveškem	143
1.1 Razvoj ter konceptualizacija integracije in inkluzije	145
1.2 Pojmovanje konceptov integracije in inkluzije na osnovni šoli Berg	149
1.3 Predstavitev osnovne šole Berg	150
1.4 Metode zbiranja podatkov	151
1.5 Stališča učiteljev o 'prilagojenem pedagoškem delu'	151
1.6 Participacija učencev	153
1.6.1 Akademska participacija	153
1.6.2 Socialna participacija	154
1.7 Zaključek ali samo še več vprašanj?	155
2 'Mainstreaming' in inkluzija v Združenih državah Amerike	157
2.1 Razvoj posebnega vzgojno-izobraževalnega sistema	160
2.2 Šolanje hendikepiranih otrok v Kaliforniji – analiza diskurzov	166
2.3 Šola M. Piercy ter razvoj inkluzivne politike in prakse v Longviewu	174

2.4 Raziskovalna metoda	175
2.5 Ugotovitve	176
3 Anglija in njeni poskusi uresničevanja integracije in inkluzije	179
3.1 Zgodovinski razvoj posebnega šolanja v Angliji	183
3.2 Angleška politika v praksi – analiza diskurzov	188
3.3 Študija primera na srednji šoli Lovell	192
3.4 Konceptije posebnega šolanja in integracije	193
3.4.1 Organizacijski odziv na različnost učencev	195
4 Do katerih spoznanj nas pripeljejo opisani primeri uvajanja inkluzivnosti?	200
V. OSNOVNO ŠOLANJE NA SLOVENSKEM	205
1 Zgodovinski pregled razvoja osnovne šole na slovenskem in možnosti šolanja deprivilegiranih skupin učencev	205
2 Teoretska analiza relevantnih dokumentov, ki opredeljujejo vzgojno-izobraževalno dejavnost v Sloveniji na osnovnošolski ravni	215
2.1 Katere koncepte vključevanja in pravičnosti je mogoče prepoznati v sistemskih rešitvah – na načelni in formalni ravni	217
2.2 Zakonodaja na področju šolanja romskih učencev in otrok priseljencev	221
2.3 Zakonodaja na področju šolanja učencev s posebnimi potrebami	226
3 Ugotovitve kritične analize načelnega in formalnega nivoja opredeljevanja osnovnega šolanja v Sloveniji	234
VI. SKLEPNE UGOTOVITVE	239
VII. VIRI IN LITERATURA	251
VIII. PRILOGE	271
STVARNO KAZALO	273
IMENSKO KAZALO	279

I.

UVODNO RAZMIŠLJANJE

Inkluzija in inkluzivnost sta danes v svetu postali precej modni besedi, ki ju v svojih javnih nastopih uporabljajo mnogi (politiki in ekonomisti), čeprav njun pomen v večini primerov ni povsem pojasnjen. Pri nas njuno uporabo zasledimo redkeje, pa še to skoraj vedno v kontekstu (šolanja) učencev¹ s posebnimi potrebami (glej npr. Integracija/inkluzija ... 2003; Konferenca ... 2005; Schmidt 2006; Otroci s posebnimi potrebami 2006).

In kaj novega nam pravzaprav ponuja ideja inkluzije? Poskušala naj bi preseči v vseh večjih družbah prisotno, že stoletja staro težnjo po razlikovanju, vrednotenju in razvrščanju ljudi. Merila za razvrščanje in vrednotenje posameznikov se od družbe do družbe zelo razlikujejo, vendar je vsem skupna težnja po čim bolj zgodnjem prepoznavanju posameznih članov, ki na podlagi izbranih meril preveč izstopajo od večine, ter njihovem obravnavanju oz. obvladovanju. Nekateri avtorji (npr. Wolfensberger 1983/2004², str. 43, 45; Zaviršek 2000, str. 13–14) navajajo številne primere povsem nasprotnega vrednotenja oseb s podobnimi značilnostmi znotraj različnih družb. Na primer oseba s halucinacijami je lahko v nekaterih kulturah prikazana kot necenjena in v primerjavi z drugimi manjvredna, medtem ko v drugih kulturah (med nekaterimi ameriško–indijanskimi ljudstvi in tudi v arabskem svetu) ta lastnost lahko vzbuja izjemen ugled, celo strahospoštovanje, saj tam takšen pojav

¹ V monografiji bom zaradi pogoste uporabe nekaterih pojmov (učenec/učenka, učitelj/učiteljica, specialni pedagog/specialna pedagoginja, asistent/asistentka) uporabljala samo moško obliko samostalnikov (v ednini in množini), pri čemer bodo vedno mišljeni predstavniki obeh spolov.

² Tovrsten način navajanja ni prav pogost, zato zahteva pojasnilo. Na področju posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb in inkluzivnega šolanja je bilo v zadnjih 50 letih objavljenih zelo veliko število prispevkov. Med slednjimi so pri založbi RoutledgeFalmer, Taylor&Francis Group, izbrali najbolj pomembne in jih leta 2004 objavili v štirih obsežnejših zbornikih razprav z naslovom *Special Educational Needs and Inclusive Education*. S tem so izjemno olajšali oz. sploh omogočili dostop do starejših člankov. Zatorej prva navedena letnica po priimku pomeni prvo objavo te razprave, za poše vnico pa je navedeno leto objave zbornika razprav, iz katerega sem pridobila številne pomembne vire.

pojmujejo kot božjo manifestacijo ali manifestacijo božjih ljubljencev. Podobno je z osebami s hudo poškodovanimi rokami, ki so povsem nefunkcionalne in bi jih na Zahodu opredelili kot resno invalidne osebe, na Daljnem vzhodu pa je takšna invalidnost znak višjega položaja osebe – celo tako visokega, da se mora sleherni zavedati, da je oseba tam zato, da ji drugi služijo. Zatorej je v tem kontekstu invalidni posameznik izbranec, ki mu ni treba služiti na običajen način, temveč je tam zato, da bi mu drugi služili. Toda tudi znotraj istega kulturnega okolja lahko telesu, ki mu manjka del, pripisujemo v različnih kontekstih raznolike pomene: junaštvo v primeru vojnega veterana, umetniško vrednost razrezanemu telesu na odru, minljivost prizadetemu telesu v visoki starosti. Izpostavljanje določenih (fizičnih) lastnosti kot večvrednih in zelo cenjenih je v zgodovini privedlo celo do pohabljanja (npr. trdno povezovanje ženskih stopal z namenom, da bi ta ostala čim manjša, ker je bilo to na skrajnem Vzhodu posebej cenjeno; ali pa kastriranje fantov, da bi lahko dosegli status pevcev kastratov, ki so bili zlasti v obdobju renesanse izjemno zaželeni).

Pogled na preteklo stoletje pokaže, da so se nekatere skupine posameznikov morale močno truditi za družbeno prepoznanje svoje enakopravnosti oz. enakovrednosti. Če so bila v bližnji in daljni preteklosti dolgo prisotna merila za razlikovanje rasa, spol in vera ter iz njih izhajajoča, družbeno večinoma povsem sprejemljiva apriorna večvrednostna oz. manjvrednostna pozicija, je danes v večini evropskih, avstralskih in severnoameriških držav tovrstno razlikovanje prepoznano kot nesprejemljivo. Vendar to še zdaleč ne pomeni, da je v omenjenih delih sveta razlikovanje in vrednotenje ljudi izginilo. V večini dežel so se spremenila le merila, ki so v našem času predvsem nacionalna pripadnost ter takšna ali drugačna različnost v razvoju (telesna, duševna, duhovna), kot tudi razlike, vezane na spol in drugačen socialno-ekonomski položaj. Glede enakovrednega sprejemanja pripadnikov različnih veroizpovedi se v zadnjem času dogajajo precej dramatične stvari (povezovanje terorizma skoraj izključno z muslimansko vero), zato bi težko trdili, da je s tega vidika razlikovanja človeška družba naredila kakšen velik korak. Ob tem se postavlja vprašanje, ***od kod izvira predstava, da skupaj lahko živimo le med seboj precej podobni ljudje oz. da je treba različnost korigirati?***

Takšna ali drugačna različnost med ljudmi je pogosto težko spremenljivo, pa tudi težko sprejemljivo dejstvo, ki zahteva veliko mero sporazumevanja, da ne bi prihajalo do nesoglasij in do potrebe po zapostavljanju oz. izpostavljanju določenih skupin ljudi. V preteklosti se je najpogosteje dogajalo, da je določena

lastnost bila precenjena oz. podcenjena, na podlagi česar so bili tudi nosilci teh lastnosti bolj oz. manj vrednoteni in pogosto posebej izpostavljeni ali celo izrinjeni iz družbe. Po kruti izkušnji 2. svetovne vojne in ozaveščanju njenih posledic je mednarodna javnost tovrstno ravnanje ocenila kot nesprejemljivo, zato se večje družbene skupine pri soočanju z različnostjo redkeje zatekajo k očitnemu zapostavljanju in izključevanju, pač pa se največkrat pojavljajo bolj ali manj prikrita podcenjevanja, ignoranca. Osnovni dilemi sta torej, ***kolikšna stopnja različnosti še omogoča znosno družbeno življenje in kako je mogoče obvladovati ter sprejemati različnost.***

Vprašanje izrinjenosti in nesprejemanja se v sodobnem času pojavlja tudi na šolski ravni, pri čemer mednarodna in strokovna javnost opozarjata na izrazito kompleksnost in prefinjenost procesov znotraj šol, ki prispevajo k pretiranemu izključevanju določenih, prepogosto socialno že tako ali tako deprivilegiranih skupin učencev. Problematika inkluzivnosti šol in tudi drugih družbenih institucij je v zadnjem desetletju postala tako aktualna, da je deležna pozornosti mnogih, tako politikov, znanstvenikov in raziskovalcev, pa tudi umetnikov in drugih ustvarjalcev. Temeljna ideja inkluzije je, da lahko družba s spreminjanjem obstoječih in ustaljenih načinov delovanja omogoči večjo vključenost in participacijo doslej izključenih manjšinskih skupin oziroma tistih, ki so potisnjene na rob družbenega dogajanja. Zakaj in s kakšnim namenom je v zgodovini prišlo do takšne stopnje družbene razslojenosti, je eno izmed zelo zanimivih in kompleksnih vprašanj, vendar ne bo predmet pričujočega dela. Sama sem si zastavila nekoliko drugačno vprašanje, ki pa ni nujno tudi manj kompleksno, kajti ***oblikovanje inkluzivno naravnane šolskega sistema zadeva mnoge dileme, povezane s širšo družbo;*** zahteva upoštevanje 'Zeitgesita' oz. objektivnega duha (Gogala 2005, str. 111) posameznih družb in ***upoštevanje specifičnosti institucionalnega (šolskega) delovanja ter težko ulovljivo področje medosebnega.***

Četudi naj bi bil šolski sistem še vedno močno vpet v reproduciranje obstoječih družbenih razmerij (Althusser 1980) in prepleten s prevladujočo družbeno ideologijo, je lahko tudi prostor oblikovanja novih razmerij med vladajočimi in vladanimi (Nemitz 1992). Ali se to zgodi ali ne, je odvisno od mnogih dejavnikov, predvsem pa od zmožnosti in pripravljenosti, analizirati in skušati spreminjati (bolj ali manj sprejemljive) učinke, ki jih ima proces šolanja. Morda si je treba najprej odgovoriti na vprašanje, kakšne učinke šolanja si sploh želimo oz. jih pričakujemo. Ob tem se ponovno jasneje izpostavlja pri nas do neke

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

JAK

Avtorica v
uvodnem razmišljanju
izpostavi ključen problem
proučevanja zasnove in izvedbe
inkluzivnih šolskih praks, ki je v tem, da se z
osnovnim sporočilom načela inkluzivnosti danes
strinjamo praktično vsi akterji šolske politike in prakse, a ga
v nekaterih dimenzijah razumemo izrazito problematično,
predvsem pa ga ključni akterji kreiranja šolske realnosti ne
povežejo z naborom temeljnih osebnih vrednot in
prepričanj. Ker ideja inkluzivnosti po avtoričinih besedah
»preči individualno in družbeno zavezanost tej vrednoti in
pripravljenost delovanja v smeri vsakdanjega udejanjanja«,
se prepričljiva analiza inkluzivnih praks ne sme ustaviti
zgolj pri analizi formalnih elementov šolske politike (šolska
zakonodaja), ampak mora zajeti tudi kritično obravnavo
predstav šolskih politikov, učiteljev in specialnih peda-
gogov, kakor tudi širšo raven kulture in politike v
posameznih družbenih okoljih.

Robi Kroflič

Knjiga je izrazito interdisciplinarno zasnovana. Takšnih poglobljenih analiz koncepta inkluzije v Sloveniji ni, prav tako pa so tudi velika redkost med raziskovalci po svetu. Pomemben znanstven prispevek je tudi v tem, ker koncept inkluzije raziskuje v kontekstu vseh tistih učencev, ki so izpostavljeni kakršnimkoli oblikam izključevanja in diskriminacije in ne le učencev s posebnimi potrebami, kar je pogosta praksa pri nas in v tujini.

Pomembna odlika knjige je tudi avtoričina angažiranost. Ne gre ji le za obravnavanje nekega segmenta šolanja samega po sebi, temveč je skozi celotno delo zaznati angažma pri iskanju odgovora na vprašanje, kako projekt inkluzije realizirati v praksi. To pa zahteva tudi jasno izpostavitve vrednot.

Mojca Peček Čuk

ISBN 978-961-253-044-0

9 789612 530440

